

ارایه سیاست های طراحی فضای شهری به منظور افزایش انسجام اجتماعی نمونه موردی: محوطه پارک تقوی، شهر اسلامشهر

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۱

کد مقاله: ۷۱۱۱۲

شبنم حلیمی^{۱*}، عبدالحمید قنبران^۲

چکیده

امروزه کاهش انسجام بین گروه های اجتماعی مختلف جامعه را می توان از مهم ترین مسائل هر جامعه ی شهری برشمرد؛ این موضوع مشکلات دیگری را، از جمله بی تفاوتی فرد نسبت به جامعه و محیط زندگی و انواع ناهنجاری، بوجود آورده است. با توجه به اهمیت این موضوع، علی الخصوص در شهرهای ایران، پژوهش پیش رو با هدف شناسایی عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در فضای شهری، در شهر اسلامشهر، و ارایه ی راهبرد و سیاست های جهت طراحی فضای شهری انجام گرفت. داده های این پژوهش بوسیله ۵۰ پرسشنامه بدست آمده است. برای تجزیه و تحلیل رابطه ی بین متغیرهای مستقل و وابسته از محاسبه میانگین ها، بوسیله SPSS استفاده شد. نتایج حاکی از وجود رابطه ی مستقیم بین شش متغیر از هفت متغیر بدست آمده از مطالعات انجام شده و متغیر وابسته است. میانگین بدست آمده از متغیرهای راحتی و آسایش (۴،۲۱)، امنیت (۴،۰۸)، تعاملات اجتماعی (۳،۹۲)، همه شمولی (۳،۷۸)، احساس تعلق (۳،۷۴) و دسترسی (۳،۵۳) به ترتیب میانگین هایی بالاتر از میانگین مدنظر (۵) بدست آورده اند؛ اما متغیر هویت کالبدی (۲،۷۵) میانگینی پایین تر از میانگین مدنظر دارد. به این ترتیب برای طراحی فضای شهری پارک تقوی اسلامشهر توجه به این نتایج حایز اهمیت است. بدین ترتیب که ارایه ی راهبردها و سیاست ها جهت طراحی فضای شهری به منظور ارتقا انسجام اجتماعی اسلامشهر باید در راستای تقویت این شش عامل باشد.

واژگان کلیدی: فضای شهری، انسجام اجتماعی، اسلامشهر

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی (نویسنده مسئول)

Shabnam18.ha@gmail.com

۲- استادیار گروه طراحی شهری، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

رشد فزاینده‌ی شهرها و غلبه‌ی زندگی شهری در دهه‌های اخیر، باعث وقوع مهاجرت‌های عظیم به شهرها در سرتاسر جهان شده است. مهاجرت‌های این دوران تمام کشورها، مخصوصاً کشورهای جهان سوم، را با مشکلات عدیده‌ای مواجه کرد (پور احمد، سیف الدینی، پرنون، ۱۳۹۰، ص. ۲). یکی از پیامدهای سیل مهاجران به شهرها ایجاد جوامع انبوه و متراکم و متنوع با عقاید، سنت‌ها و ... متفاوت، در شهر مقصد، در کنار یکدیگر است (موسوی، ۱۳۸۱، ص. ۴). در گذشته وجود سرمایه‌ی اجتماعی مشترک باعث ایجاد نوعی پیوند بین مردم شهر و روستا می‌شد؛ و به دلیل سادگی سیستم‌های اجتماعی، انسجام درونی و ساده‌ای نیز در آن‌ها برقرار بود (کوزر، ۱۳۸۳، ص. ۱۳۸). اما امروزه بیشتر افراد کمتر یکدیگر را می‌شناسند و رابطه‌ی دورادور با همدیگر دارند. این وضعیت زمینه ساز بی‌اعتمادی متقابل و نارضایتی کلی از زندگی شهری می‌شود (همان). همچنین به دلیل تنوع نیازها و امکانات تأمین آنها همبستگی کاهش می‌یابد؛ زیرا شهر محیط را برای خلاقیت و نوآوری ساکنان فراهم می‌کند. افراد ناگزیر برای یافتن پاسخ به این شرایط در لاک خویشتن خواهی و دستیابی به اهداف خود فرو می‌روند؛ که این امر باعث تغییر در پیوستگی گروهی و تجزیه روابط متصل جمعی می‌شود (موسوی، ۱۳۸۱، ص. ۹). عدم وجود انسجام اجتماعی باعث بروز بی‌نظمی اجتماعی و در نتیجه بروز جرم و بزه، کاهش حس هویت، کاهش مشارکت، کاهش تعلق و پای بند نبودن به قانون می‌شود (کربمی موعاری، ابونوری، زبیری، ۱۳۹۳، ص. ۵ و ۴).

وجود تنوع قومی در شهرهای ایران یک امر طبیعی به شمار می‌آید (رفیعیان، احمدیان، قزل، ۱۳۹۰، ص. ۲). در ایران، بویژه از سال ۴۰ به بعد، به دلایل مختلف از جمله اصلاحات ارضی، سیاست قطبی کردن فعالیت‌ها، تبدیل کردن تهران به مرکز کلیه فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و ...، سیل عظیم مهاجران از سراسر کشور روانه تهران شدند (پوراحمد، سیف الدینی، پرنون، ۱۳۹۰، ص. ۱). به طوری که طبق آمارهای مرکز آمار ایران، تهران، مانند اکثر شهرهای بزرگ جهان، همواره بیشترین مهاجرت را داشته است. اما در تهران به دلیل وجود عوامل دافعه مانند مسکن گران و وجود عوامل جاذب در نقاط پیرامونی آن مانند مسکن و زمین ارزان قیمت، راهی نواحی پیراشهری به ویژه اسلامشهر شدند (همان). در دهه‌ی ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۰ روند مهاجرتی به اسلامشهر، به دلیل نزدیکی، دسترسی راحت و قابلیت گسترش فیزیکی، شروع شد. در دهه‌های اخیر این شهر عرصه‌ای شد برای کارکردهای سکونت - خوابگاهی، کارگاهی و صنعتی شهر تهران (پوراحمد، سیف الدینی، پرنون، ۱۳۹۰، ص. ۲). از این رو اسلامشهر به دلیل مهاجرتی آن برای این پژوهش انتخاب شد.

با وجود اینکه از اولین باری که دورکیم، جامعه شناس و نظریه پرداز مطرح فرانسوی در حیطه انسجام اجتماعی، در سال ۱۹۶۰ با استفاده از موضوع تقسیم کار مفهوم انسجام اجتماعی را رسماً وارد بحث‌های جامعه شناسی نمود، سال‌ها می‌گذرد و پژوهش‌های زیادی در این زمینه انجام شده است، اما در حیطه‌ی طراحی شهری، با وجود اهمیت فزاینده‌ی طراحی شهری، اقدامات و پژوهش‌های کافی و گسترده‌ای در باب انسجام اجتماعی صورت نگرفته است. یکی از راه‌های افزایش و تحکیم انسجام اجتماعی از دید دورکیم، تقویت عاطفه‌ی جمعی از طریق مناسک جمعی مانند اعیاد و مراسم ملی و مذهبی و ... است (غلامی، حیاتی، ۱۳۹۲، ص. ۴). از طرفی بین فضا و جامعه یک رابطه دو طرفه وجود دارد. به نوعی که افراد یک جامعه فضاها را به وجود می‌آورند و خود نیز در طول زندگی به طرق مختلف تحت تأثیر این فضاها قرار دارند (کرمونا، ۱۳۹۴: ۲۱۱). با توجه به مطالب مذکور در این پژوهش یکی از فضاهای شهری اسلامشهر برای سیاست گذاری در راستای افزایش انسجام اجتماعی انتخاب شده است. این فضا پیش از این پارک و شهر بازی بود؛ اما امروزه، به جز قسمتی از فضای سبز گذشته آن، به فضایی بلا استفاده تبدیل شده است.

پژوهش حاضر با هدف آرایه‌ی سیاست‌هایی در راستای افزایش انسجام اجتماعی در فضای شهری پارک تقوی شهر اسلامشهر انجام شده است. به منظور دستیابی به اهداف پژوهش ابتدا با مروری بر ادبیات موضوع سعی به دنبال شناسایی مفاهیم و تعاریف مرتبط با موضوع شده است. پس از آن با توجه به مطالب بیان شده به آرایه‌ی عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در فضای شهری پرداخته می‌شود. در ادامه روش تحقیق و شناخت محدوده مطالعه آرایه می‌شود. پس از آن به تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌های پر شده و در نهایت شناخت عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در محدوده‌ی مطالعه، با استفاده از نتایج پرسشنامه و پس از آن به آرایه‌ی راهبردها و در نهایت تدوین سیاست‌ها پرداخته خواهد شد.

۲- مرور ادبیات موضوع

۱-۱- فضای شهری

فضای شهری یکی از ارکان اصلی ساخت کالبدی شهر است و دارای مفاهیم عمومی و اجتماعی است؛ زیرا طراحی شهری با ساخت کالبدی شهر سر و کار دارد پس خصلت عمومی و اجتماعی دارد (توسلی، ۱۳۸۶: ۸۷). فضاهای شهری، فضاهای باز و عمومی شهرها هستند؛ و بهترین نمونه‌ی زندگی جمعی هستند که شهروندان در آن حضور دارند و به فعالیت می‌پردازند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۸۱).

۲-۲- اجزای کالبدی تشکیل دهنده فضای شهری

هر فضایی به وسیله عناصر محدود کننده و مستقر در آن شناخته می‌شود؛ این عناصر در فضای شهری عبارت اند از: کف: سطح افقی که کاربردی نظیر سطح زمین دارد و می‌تواند به صورت یک دست و پله پله باشد، کف نام دارد. امکان تغییر در کف محدود است. کف می‌تواند باعث کلیت بخشیدن به یک مجموعه شود. نشان دادن حدود مالکیت در فضاها، عاملی هشدار دهنده و یا در برخی موارد نمایانند یک تغییر یا اتفاق از کارکردهای کف است (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۸۸).

عناصر مستقر در فضا: عناصری هستند که جزئی از فضا نیستند و بعد از اتمام کار در آن جایگذاری می‌شوند. این عناصر شامل مبلمان و پوشش گیاهی است؛

مبلمان شهری: اثاثه شهری برای رفع نیازهای استفاده کنندگان در فضا مستقر می‌شوند. تمام عناصری، که برای افزایش ایمنی و سطح آسایش و یا برای زیبایی محیط نصب یا ساخته می‌شوند، می‌توانند متحرک یا نیمه متحرک، کاربردی یا تزئینی، دائمی یا فصلی باشند. از دیگر وظایف آن تعیین جهت، ارائه اطلاعات به شهروندان (تابلوهای اطلاع رسانی)، ارائه مقررات (تابلوهای راهنمایی رانندگی)، توزیع یا جمع‌آوری کالا و محصولات (صندوق پست، دکه روزنامه فروشی و ...)، بازی کودکان، روشنایی، تندیس‌ها و نقش‌ها و ... می‌باشد (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۹۰). برای ایجاد هویت در محل با استفاده از مبلمان می‌توان عناصری طراحی کرد که با محلی خاص تطابق دارند (کرمونا و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۲۰ و ۳۲۲).

پوشش گیاهی: این عناصر دارای فرم، حالت، رنگ، تناسبات و ابعاد متغیری می‌باشند، به همین دلیل نمی‌توان آنها را در دسته‌ی اثاثه‌ی شهری قرار داد. گیاهان طبیعت را به فضای مصنوع ساخته‌ی بشر می‌آورند و قابل رشد و تغییر می‌باشند و فضا را غنا می‌بخشند. پوشش گیاهی می‌تواند به صورت مسیر سبز (پوشش گیاهی نواری)، سطح سبز (باغچه‌ها) و نقاط سبز (تک درختان) دیده شوند. این عناصر شامل درختان و درختچه‌ها، بوته‌ها، چمن، گل، گیاهان رونده و ... می‌شوند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۹۱).

۲-۳- بعد اجتماعی فضای شهری

با توجه به اینکه شهرها مکان زندگی افراد متنوع با نیازهای متنوعی هستند و همچنین هدف فرایند طراحی شهری دارای ابعاد مختلف از جمله بعد اجتماعی است، طراحی شهری باید مکان‌هایی را خلق کند که ابعاد مختلف زندگی افراد شهر از جمله بعد اجتماعی را پاسخگو باشد (مدنی پور، ۱۳۹۶: ۸ و ۱۱). با توجه به مطالب بیان شده می‌توان ادعا کرد که طراحی شهری اقدامی اجتماعی است؛ زیرا در بستری اجتماعی اتفاق می‌افتد، به وسیله‌ی تعداد زیادی از مردم و سازمان‌ها عملی می‌شود و دارای هدف اجتماعی است (همان ۳۳). بین فضا و جامعه یک رابطه دو طرفه وجود دارد. به نوعی که افراد یک جامعه فضاها را به وجود می‌آورند و خود نیز در طول زندگی به طرق مختلف تحت تاثیر این فضاها قرار دارند. به این صورت که با توجه به تاثیر ویژگی‌های سایت بر فرم مجتمع زیستی، روابط اجتماعی می‌تواند شکل بگیرد؛ یا با توجه به اینکه محیط فیزیکی می‌تواند عملکردها را تسهیل کند یا مانع شود، روابط اجتماعی می‌تواند با تهدید مواجه شود یا تسهیل شود؛ و یا با توجه به اینکه وجود فاصله روابط اجتماعی را تسهیل می‌کند یا مانع برقراری آن می‌شود، فضا واسطه برقراری روابط اجتماعی می‌شود (کرمونا و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱۱). اینکه هر گروه مخصوصا در حالت پیاده چگونه از فضای شهری استفاده کند، ریشه در فرهنگ آنها داشته و محیط (فرم و فضا) نقش هدایتی یا بازدارنده دارد. با استفاده از این آگاهی گرچه نمی‌توان فرهنگ و الگوی رفتاری را به طور مستقیم تغییر داد اما امکان تشویق فعالیت‌های مناسب و تحدید فعالیت‌های نامناسب آنها با استفاده از طراحی عناصر فضایی و کالبدی و ادراکی وجود دارد (بحرینی، ۱۳۹۰: ۳۲۰). با وجود پتانسیل طراحی شهری برای شکل دادن به روابط اجتماعی از طریق تغییرات فیزیکی، نباید تصور شود که کالبد می‌تواند رفتار فیزیکی را تعیین کند؛ اما نمونه‌های بسیاری وجود دارد که طراحی و توسعه باعث فروپاشی بافت اجتماعی شده؛ و در زندگی شهروندان تغییرات چشم گیری به بار آورده است (مدنی پور، ۱۳۹۶: ۳۲).

۲-۴- اصول کلیدی بعد اجتماعی طراحی شهری

بعد اجتماعی طراحی شهری دارای پنج اصل کلیدی شامل اصل رابطه‌ی بین مردم و فضا (در بر دانه مولفه‌های: فرصت‌هایی که محیط برای استفاده از فضا ارائه می‌دهد، امکانات موجود در محیط، انعطاف پذیری محیط)، اصل مربوط به حوزه‌ی قلمرو عمومی و زندگی عمومی (محل انجام تظاهرات سیاسی و گردهمایی، همه شمولی، مکانی خنثی برای تعامل اجتماعی (در بر دارنده مولفه‌های: حضور در جشن‌ها، اعیاد، سرگرمی‌ها، استفاده در زمان‌های مختلف، دعوت کننده بودن و ...))، اصل مربوط به واحدهای همسایگی و محلات (در بر دارنده مولفه‌های: ایجاد هویت (از طریق کالبد به شکل سطحی یا از طریق ویژگی‌های اجتماعی- فرهنگی به شکل عمیق) ایجاد شخصیت، تقویت حس تعلق به مکان، اختلاط عملکردی، خودکفا، روابط اجتماعی، یکپارچگی اجتماعی، وجود عملکردهای روزانه)، اصل مربوط به ایمنی و امنیت (در بر دارنده مولفه‌های: جرم و جنایت، عجین شدن فضاها باهم، نظارت طبیعی توسط مردم، دسترسی طبیعی به محیط، حضور افراد پیاده، وجود فعالیت‌های متعدد جهت حضور افراد متعدد، آلودگی هوا، وسایل نقلیه سریع، سوانح طبیعی) و اصل مربوط به دسترسی (در بر دارنده مولفه‌های: وسایل حمل و نقل عمومی، توجه بیشتر به پیاده‌ها، ایمنی (پیاده و سواره)، دسترسی همه افراد مخصوصا معلولین، سالمندان، زنان و کودکان، تعادل بین آزادی

و کنترل، تفکیک بین فعالیت های آزار دهنده و کم آزار، انعطاف پذیری در استفاده از فضا، جداسازی فعالیت های ناسازگار، تعادل بین تمایلات فردی و گروهی)، است (کرمونا و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱۱ تا ۲۵۴).

اصول کلیدی طراحی شهری همگی در جهت حضور تمام گروه‌های موجود در شهر و فضای شهری است. از این رو برای رسیدن به اهداف اجتماعی در شهر حتما باید این اصول تحقق یابند. توجه به ارزش‌های اجتماعی و مصالح بلند مدت جامعه منجر به حاکمیت نیروهای اجتماعی می‌شود که این موضوع خود باعث ساماندهی نظام اجتماعی و ایجاد تشکلهای جمعی می‌شود. به عبارتی تاثیر نیروهای اجتماعی موجب می‌گردد تا بافت کالبدی شهرها، امکان و بستر لازم برای تقویت مناسبات اجتماعی و در نتیجه احساس تعلق به اجتماع ساکن را فراهم نماید (اردشیری و همکاران، ۱۳۸۵: ۲۰).

۲-۵- مهم‌ترین اهداف اجتماعی طراحی فضای شهری

مهم‌ترین اهداف اجتماعی در هنگام طراحی فضای شهری، شامل اهداف زیر است:

- تقویت راه‌های ارتباطی شخصی (بصری، گفتاری و دیداری) در بستر تعاملات اجتماعی
- احساس تعلق خاطر به فضاهای شهری و شکل‌گیری آرامش درونی و آسایش بیرونی
- نقش تسهیل‌کننده و نه بازدارنده در فعالیت‌های اجتماعی شهروندی و هدایت در مسیر مطلوب و به‌هنگام
- تقویت احساس تعلق به جامعه و کمک به شکل‌گیری سرمایه‌های اجتماعی
- پاسخگویی به تمام گروه‌ها و مخصوصاً گروه‌های آسیب‌پذیر؛ و برابری اجتماعی - فضایی
- ایجاد تجربه‌های به‌یادماندنی و ارزشمند و برانگیزاننده‌ی حس کاوش و تعلق در فضاهای شهری (پورجعفر و محمودی نژاد، ۱۳۸۸: ۱۰۲)

۲-۶- انسجام اجتماعی

تعریف انسجام اجتماعی بسیار دشوار است؛ چون این مفهوم دارای ابعاد گسترده اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. اما به برخی تعاریف از منابع مختلف پرداخته می‌شود. برخی منابع بیان می‌کنند که در صورت وجود توافق جمعی و تعهدات مشترک اجتماعی و فرهنگی بین اعضای یک جامعه پیوند ایجاد می‌شود و انسجام اجتماعی در جامعه به وجود می‌آید (افروغ، ۱۳۷۵: ۱۴۰، فرهنگد و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۰)؛ یعنی نوعی استحکام درونی در آن جامعه به وجود می‌آید که وحدت اجتماعی را رقم می‌زند (Peters, 2009: 4). انسجام زمانی در مجموعه‌ای اتفاق می‌افتد که عناصر تشکیل دهنده آن به صورت منظم و برای تشکیل یک مجموعه عمل کنند (عمومی، ساعی، ۱۳۹۲: ۱۹). همان گونه که تعاریف فرهنگ لغت این مفهوم را کنار هم نگاه داشتن اعضای یک واحد تعریف می‌کنند (Novy & Coimbra Swiatek & Moulart, 2011: 1873)؛ انسجام اجتماعی نیز به تعبیر فرهنگ لاروس، موقعیت گروهی است که یک مجموعه کاملاً پیوسته را در بر می‌گیرد؛ همچنین فرهنگ جامعه شناسی آلموند کولین انسجام اجتماعی را توافق افکار، احساسات و اعمالی توصیف می‌کند که وحدت یک گروه یا یک جامعه را مشخص می‌کند (Peters, 2009: 4).

حال با توجه به مطالب بیان شده در باب فضای شهری به عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در فضای شهری پرداخته می‌شود. می‌توان نقش طراحی شهری بر انسجام اجتماعی را بسیار مهم ارزیابی نمود. فضای شهری زمانی می‌تواند صحنه‌ای برای بروز ویژگی‌ها و تغییرات مثبت اجتماعی شود که کالبد و عملکرد آن با توجه به اهداف اجتماعی برنامه ریزی و طراحی شود. بنا بر این نیاز است که طراحی فضاهای شهری به تقویت عوامل موثر بر عناصر اجتماعی، از جمله انسجام اجتماعی، بپردازد. در این بخش با توجه به اهداف پژوهش حاضر، مباحثی که در بخش فضای شهری (از جمله اهداف طراحی شهری، اصول کلیدی طراحی شهری و ...) و مرور منابع انسجام اجتماعی انجام شد، به شناسایی عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در حیطه‌ی طراحی شهری و فضای شهری پرداخته می‌شود.

بنا بر گفته دلفی و نواح تعاملات اجتماعی یکی از عوامل اجتماعی با تاثیر گذاری بالا بر انسجام اجتماعی است (دلفی و نواح، ۱۳۹۴: ۸۵). از این رو است که فضاهای شهری ای مانند فضاهای سبز، پارک شهری و ... به دلیل جذب افراد و برقراری تعاملات اجتماعی مثبت، به روش‌هایی که باعث تقویت سلامت و رفاه می‌شود، می‌توانند ارتقا دهنده‌ی انسجام اجتماعی باشند (Jennings & Bamkole, 2019: 3) (Miao & Wu & Sun, 2018: 142) (Peters & Elands & Bujis, 2010: 99). زیرا مناسبات اجتماعی از طریق روابط چهره به چهره در طول سال‌ها باعث تقویت مولفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی، از جمله انسجام اجتماعی، شده است (اردشیری و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۱ و ۵۲). همچنین ایجاد احساس ارتباط با مکان تعلق با محل زندگی را به وجود می‌آورد که آن نیز می‌تواند موجب انسجام اجتماعی شود (Peters & Elands & Bujis, 2010: 99) (Kerns & Forrest, 2000). انسجام اجتماعی با ساخت کالبد فیزیکی نیز در ارتباط است (شکور، عبدالله زاده فرد، خورشیدی، ۱۳۹۷: ۹۳) به طوری که تحقیق بررسی تاثیر هویت کالبدی بر انسجام اجتماعی نشان می‌دهد، کاهش هویت کالبدی در محل زندگی باعث سردی روابط اجتماعی و انسجام اجتماعی می‌شود. برخی تحقیقات دیگر نیز نشان دهنده‌ی رابطه تنگاتنگی بین هویت کالبدی و

انسجام اجتماعی است. از طرفی رابطه‌ی بین این دو نشان می‌دهد که هرگاه هویت اجتماعی افزایش یابد باعث افزایش انسجام اجتماعی می‌شود. رابطه‌ی بین این دو متقابل بوده و کاهش و افزایش هر کدام باعث کاهش و افزایش دیگری می‌شود (غلامی و حیاتی، ۱۳۹۲: ۱۴۷). ربانی و حبیبی نیز در پژوهش خود دریافتند که شاخص‌های فضای شهری از جمله تناسب، هویت، سرزندگی و دسترسی به فضای شهری می‌توانند به عنوان متغیرهای مستقل موثر بر همبستگی اجتماعی، که یکی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی است، عمل کند. به گونه‌ای که هرگاه وضعیت کیفی فضاهای شهری و شاخص‌های آن ارتقا یابد میانگین همبستگی اجتماعی نیز افزایش می‌یابد و برعکس (ربانی و حبیبی، ۱۳۹۰، ۱ و ۱۶).

رفعیان و همکارانش در تحقیقی به ارائه‌ی سه زیر معیار مکانی فضای عمومی، دسترسی و کیفیت محیط، جهت ارتقا انسجام اجتماعی، پرداختند. فضاهای عمومی جهت حضور تمامی افراد و برقراری ارتباط بین آنها مفید است. دسترسی مطلوب نیز باعث می‌شود حضور همه‌ی افراد در فضا تسهیل شده و امکان حضور افراد در فضاها افزایش یابد (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۸ تا ۶۰).

علاوه بر مطالب و مقالاتی که در این زمینه منتشر شده‌اند، دفتر هماهنگی و جهت‌گیری (OCO) برنامه‌ی URB-AL III (برنامه‌ای جهت افزایش سطح انسجام اجتماعی بین اقلیت‌های قومی و منطقه‌ای در آمریکای لاتین که توسط کمیسیون اروپا اداره می‌شود)، نیز مولفه‌هایی را برای ایجاد انسجام اجتماعی شناسایی کرده است که احساس تعلق و برابری - همه شمولی نیز جزو این عوامل هستند (URB-AL III, 2013: 24).

صادقی و همکاران در تحقیقی دیگر، که به دنبال بازساخت مولفه‌های همبستگی اجتماعی در طراحی شهری بودند، نیز به همبستگی پرداختند. در این پژوهش آنها مولفه‌ها و شاخص‌های تاثیر گذار طراحی باهمستان بر همبستگی اجتماعی را شناسایی کردند (صادقی، لطفی و باقرزاده، ۲۰۱۸: ۱۰ و ۱۱). برخی از این عوامل و شاخص‌های آن شامل: مولفه‌ی ایمنی و امنیت که شاخص‌های آن شامل نفوذ پذیری و قابلیت دسترسی، ایمنی معابر، امکان نظارت و مراقبت، قلمرو، نگهداری و تعمیر دائمی و وضوح است. مولفه‌ی هویت کالبدی که شاخص‌های آن شامل معماری بومی/ محلی، جزئیات و غنا، تاریخ محلی، کاراکتر، ارزش‌های معمارانه و کیفیت بصری منظر خیابان است. مولفه‌ی راحتی و آسایش که شاخص‌های آن شامل آسایش اقلیمی، تسهیلات برای پیاده‌ها، سهولت حرکت، کیفیت اصوات و بو و رایحه‌ی محیط و تحلیل آلودگی‌ها است.

از میان انبوه پژوهش‌هایی که در باب انسجام اجتماعی و عوامل موثر بر آن در حیطه‌های مختلف زندگی بشر توسط صاحب‌نظران مختلف انجام شده است، در این پژوهش تعداد ۷ متغیر مستقل موثر بر انسجام اجتماعی به دست آمد. در جدول زیر (جدول ۱) عوامل موثر بر انسجام اجتماعی، همراه با تعاریف آنها از منابع مختلف، در حیطه‌ی طراحی شهری و موضوع پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱ - عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در فضای شهری

عامل	تعریف
تعاملات اجتماعی	یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد؛ که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های متناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است (بهرادفر و طهماسب، ۱۳۹۲: ۱۸).
هویت کالبدی	صفات و خصوصیات که جسم شهر را از غیر متمایز کرده و و شباهتش را با خودی آشکار می‌کند این صفات باید به گونه‌ای باشد که جسم شهر، در عین تداوم زمانی، در حال تحول و تکامل نیز باشد و در نهایت به پیدایش یک کل بینجامد (اصانلو، ۱۳۹۱: ۸۷).
احساس تعلق	این نیاز مربوط به رابطه‌ی انسان با دیگران و با محیط است؛ شخصی شدن و از خود پنداشتن یک امر و حتی یک اندیشه، احساس تعلق را به وجود می‌آورد؛ این احساس می‌تواند در مورد وسایل، فضا، افراد و ... در فرد ایجاد شود. پس در مورد هرگونه تعرض به آن واکنش نشان می‌دهد و در حفظ بهداشت آن می‌کوشد و در وفادارانه و در نهایت دقت در حفظ و تبلیغ و تمیم آنها تلاش می‌کند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۳۶).
دسترسی	توانایی دسترسی به دیگر افراد، فعالیت‌ها، منابع، خدمات، اطلاعات و یا مکان‌ها شامل مقدار و نوع عناصر و عملی که می‌توان به آنها دسترسی پیدا کرد (بحرینی، ۱۳۹۰: ۲۷۵). دسترسی به اماکن نیز از نیازهای مردم است؛ مانند دسترسی به فضای باز (لینچ، ۱۳۹۴: ۲۴۳)
همه شمولی	تضمین‌کننده‌ی قابل دسترس بودن شهر برای تمامی ساکنان آن بدون توجه به سن، جنس، درآمد، قومیت، ناتوانی و معلولیت و سایر اشکال متنوع جمعیتی (مدنی پور، ۱۳۹۶: ۱۵۹)
امنیت	این نیاز از عدم احساس خطر شروع می‌شود. دور ماندن از مزاحمت دیگران و محافظت از عوامل اقلیمی و ... (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۳۶)
راحتی و آسایش	راحتی و آسایش هنگامی از بین می‌رود که فرد و جامعه در رفتارها دچار کمبود و در نتیجه دشواری می‌شود (صادقی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶۱). زمانی در یک فضا آسایش وجود دارد که احساس رضایت از محیط وجود داشته باشد (صادقی و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۱).

۳- روش تحقیق

دستیابی به هدف‌های تحقیق میسر نخواهد بود مگر زمانی که جستجوی شناخت با روش‌شناسی (Methodology) درست صورت پذیرد (خاکی، ۱۳۷۸: ۱۹۳). این پژوهش با ماهیت کمی - کیفی و از نوع کاربردی با روش توصیفی - تحلیلی و پیمایشی انجام شده است. هدف آن توسعه دانش طراحی شهری جهت ارتقا انسجام اجتماعی در شهرها است. به دنبال کشف عوامل موثر بر انسجام اجتماعی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و تنظیم پرسشنامه و تحلیل و تفسیر نتایج آن است. در این پژوهش در ابتدا با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای به جمع آوری مطالب مرتبط با انسجام اجتماعی و فضاهای شهری پرداخته شد. به این ترتیب که ابتدا متغیرهای مستقل موثر بر انسجام اجتماعی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای به دست آمد؛ سپس از بین آنها متغیرهای مستقل موثر بر انسجام اجتماعی، متناسب با هدف تحقیق و مبانی نظری مرتبط با فضای شهری، انتخاب شد. پس از این مراحل با استفاده از پرسشنامه تنظیم شده بر اساس طیف لیکرت، که با استفاده از عوامل به دست آمده در فصل دو تهیه شد، به انتخاب متغیرهای مستقل از دید ساکنان پرداخته شده است. پس از پر شدن پرسشنامه‌ها توسط پاسخگویان و برداشت‌های میدانی محقق، نتایج آنها تحلیل و بررسی می‌شود. برای این منظور فراوانی، درصد فراوانی و میانگین امتیازات کسب شده توسط هر عامل موثر بر انسجام اجتماعی به دست می‌آید. جامعه آماری این پژوهش ساکنان مراجعه کننده به فضای سبز باقی مانده پارک تقوی یعنی محلات مجاور پارک تقوی اسلامشهر تا شعاع یک کیلومتری است. حجم نمونه با توجه به وسعت سایت و همچنین محدودیت ایجاد شده به دلیل وجود بیماری کوید - ۱۹ تعداد ۵۰ نفر از افراد و گروه‌های حاضر در محلات مجاور پارک تقوی انتخاب شدند.

۴- شناخت حوزه مطالعه

در این قسمت در دو بخش به شناخت محدوده مطالعه پرداخته می‌شود. بخش اول شامل شناخت شهر اسلامشهر است تا دیدی کلی نسبت به حوزه فراگیر بدست آید. در بخش دوم به شناخت حوزه محلی و حوزه مداخله پرداخته می‌شود.

۴-۱- شناخت شهر اسلامشهر

شهر اسلامشهر، با ۴۵ کیلومتر مربع مساحت، در بخش مرکزی شهرستان اسلامشهر قرار دارد. این شهر در ۲۲ کیلومتری جنوب شهر تهران قرار دارد؛ و نوزدهمین شهر ایران از لحاظ جمعیت است. این شهر همچنین پرجمعیت ترین شهری است که مرکز استان نیست. این شهر بخش کوچکی در جلگه پهنانور و دشت های جنوبی تهران را در جنوب غربی ری و جنوب غرب تهران اشغال کرده است. بخش انتهایی رودخانه کرج در سمت غرب و بخش انتهایی رودخانه کن در سمت شمال شرق آن به طرف نقاط پست دشت‌های جنوبی کشیده شده اند (طرح راهبردی - ساختاری حوزه شهری اسلامشهر - رباط کریم، ۱۳۸۸).

از مشکلات عمده شهر اسلامشهر با تراکم بالای جمعیت، کمبود مراکز تفریحی از جمله پارک، شهر بازی و ... است (سایت شهرداری اسلامشهر). همجواری با تهران بزرگ و قرار داشتن در پایتخت کشور بیش از پیش بر اهمیت این شهر می افزاید. این شهر همجوار مهم ترین مراکز حمل و نقل مانند فرودگاه امام خمینی و مهرآباد تهران قرار دارد. همچنین مجتمع های صنعتی و صنعتی اسلامشهر و سهند در شهرستان اسلامشهر قرار دارد. بسیاری از صنایع بزرگ کشور در مجاورت شهر اسلامشهر، واقع شده اند. بزرگترین مرکز نمایشگاه های ماشین آلات سنگین و نیمه سنگین استان و کشور در شهرستان اسلامشهر قرار دارد. مراکز پژوهش و آموزش عالی نیز در این شهرستان قرار دارد. همه این مزایا باعث ایجاد تنوع فرهنگی و قومی در این شهر شده است (سایت شهرداری اسلامشهر). نقشه های زیر موقعیت شهر اسلامشهر و محدوده مورد مطالعه را به تصویر می کشد.

مقیاس: ۱/۴۸۰۰۰۰

مقیاس: ۱/۲۷۰۰۰۰

شکل ۱- موقعیت شهرستان اسلامشهر در استان تهران   شکل ۲- موقعیت شهر اسلامشهر در شهرستان اسلامشهر

۴-۲- شناخت ویژگی های محدوده محلی و حوزه مداخله

پارک تقوی یکی از فضاهای شهری با اهمیت اسلامشهر است که در محله فجر ناحیه سه منطقه یک شهرداری قرار گرفته است. این پارک چندین سال، به دلیل وجود شهرسازی مجهز، مورد استفاده شهروندان از مناطق مختلف اسلامشهر بود؛ اما به دلایل مختلف از جمله پایان کار شهرسازی، وجود بیشمار دستفروش، حضور معتادان به مواد مخدر، ایجاد مزاحمت برای ساکنان مجاور به

دلیل مراجعه شهروندان از سرتاسر اسلامشهر و ایجاد سرو صدا و شلوغی بیش از حد و احداث بازارچه پروتئین در جنوب این پارک رو به زوال نهاد؛ و اینک به فضایی تبدیل شده است که مراجعان اندکی دارد. در حال حاضر تنها یک قسمت از آن، که دارای چمن، درختان و مبلمان و کفسازی است، قابل استفاده است که آن هم مشکلاتی دارد. اینک این پارک، با مساحت حدوداً ۳،۵۵ هکتار، در مقیاس شهر عمل نمی کند بلکه تنها ساکنان مجاور این پارک و معتادان به مواد مخدر در آن حضور می یابند؛ این موضوع باعث نا امن شدن فضا و در نتیجه کاهش بیش از پیش مراجعان شده است.

مقیاس: ۱/۳۶۰۰۰

شکل ۴- پارک تقوی

مقیاس: ۱/۱۵۵۰۰۰

شکل ۳- موقعیت حوزه بلافصل پارک تقوی

پارک در داخل بافت مسکونی قرار دارد؛ به طوری که به جز ضلع جنوبی، که بوسیله بازارچه پروتئین از جاده تهران ساوه جدا شده است، اضلاع شرقی و غربی و شمالی بوسیله ساختمان های مسکونی احاطه شده است. در محلات مجاور این پارک، تا حدود شعاع یک کیلومتر، فضای شهری، بویژه فضای سبز، به ندرت به چشم می خورد که بخش زیادی از آن ها کاربرد اجتماعی ندارند. به این دلیل مردم به ناچار از فضاهای تجاری و مراکز خرید به عنوان جایگزینی برای این کمبود استفاده می کنند. بنابراین نیاز به ایجاد یک فضای شهری در این محدوده بسیار احساس می شود؛ بویژه به این دلیل که تراکم جمعیت در این محدوده بسیار بالا است و جمعیت زیادی در آن زندگی می کنند. از این رو این پارک و محلات اطراف آن به عنوان محدوده مورد مطالعه در این پژوهش انتخاب شد (شش محله دورتادور پارک علاوه بر محله فجر که پارک در آن قرار دارد) تا با رفع مشکلاتی مانند حضور معتادان به مواد مخدر و ایجاد فضای مشوق حضور همه افراد و در عین حال در سطح محلات مجاور، بتواند باعث ارتقا انسجام اجتماعی در محدوده شود.

شکل ۵- دید از شمال به جنوب (مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰) شکل ۶- فضای سبز باقی مانده (مأخذ: نگارنده، ۱۴۰۰)

شکل ۷- محلات مجاور حوزه مداخله (مأخذ: شهرداری اسلامشهر، ۱۳۹۹)

مسافت قابل قبول برای پیاده روی یک کیلومتر است؛ این اندازه را اندازه زیست‌شناسی می‌نامند. به همین دلیل است که اکثر مراکز شهری از نظر اندازه یکسان اند؛ معمولاً یک در یک کیلومتر یا کمی بیشتر، حتی اگر جمعیت آنها گسترده‌ای از ۵۰۰ تا یک میلیون نفر باشد (گل و سوار، ۲۰۱۳: ۱۲۷). یکی از دلایل انتخاب محله‌های اطراف محله فجر همین شعاع یک کیلومتر برای پیاده‌رویی انسان است. این محلات حدوداً تا شعاع یک کیلومتری یا کمتر از آن نسبت به پارک قرار دارند. این پارک در بر شمالی جاده تهران- ساوه موقعیت دارد. دو محله از محلات منطقه ۲، که در بر جنوبی جاده تهران- ساوه قرار دارند، نیز در شعاع یک کیلومتری قرار می‌گیرند؛ اما به دلیل وجود لبه انسان ساخت جاده تهران- ساوه با عرض حدود ۵۰ متر تمایل برای حضور در پارک تقوی از سوی ساکنان وجود نخواهد داشت؛ بنابراین این محلات در محدوده مورد مطالعه در نظر گرفته نمی‌شوند. تنها یکی از محلات لبه جنوبی به دلیل فاصله بسیار کم به پارک جزو محدوده مورد مطالعه محسوب می‌شود. با توجه به مطالب بیان شده این فضای رها شده می‌تواند فضای مناسبی جهت ایجاد فضای جمعی و در نتیجه ارتقا انسجام اجتماعی، برای محدوده‌ی مطالعه، باشد.

۳-۴- تحلیل و بررسی عرصه طراحی

در این قسمت از جدول سوات و با استفاده از این جدول نقشه تحلیل یکپارچه برای تحلیل عرصه طراحی استفاده شده است.

جدول ۲- جدول تحلیلی سوات حوزه مداخله

مولفه	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
زیست محیطی	وجود درختان قدیمی در ضلع غربی پارک تقوی	تبدیل شدن زمین بایر به محل دفع زباله، کمبود عناصر طبیعی در محدوده بلافاصله پارک تقوی	وجود فضای بایر امکان گسترش فضا و منظر شهری را بیشتر می‌کند.	عدم رسیدگی به فضای سبز باقی مانده در پارک تقوی و امکان از بین رفتن آن به طور کلی
دسترسی	وجود دسترسی های پیاده و سواره، غریب گز بودن فضای پارک تقوی به دلیل وجود بازارچه و ورودی های غریب گز نسبت به جاده تهران-ساوه، وجود تعداد زیاد ورودی به پارک در عین غریب گز بودن، وجود دید و منظر زیبا در دسترسی غربی پارک تقوی	عبور خودروها از خیابان شرقی (خیابان تقوی) پارک تقوی مانع عبور امن کودکان از خیابان می‌شود، کفسازی نامناسب در دسترسی غربی؛ عدم وجود نورپردازی دسترسی ها در شب	امکان آرماسازی خیابان شرقی (خیابان تقوی) پارک تقوی، امکان تقویت پیاده محوری در اطراف پارک به وسیله آرماسازی خیابان‌ها و کوچه های منتهی به پارک	امکان از بین رفتن غریب گزی به دلیل عبور وسایل نقلیه از نواحی دوردست از خیابان شرقی (خیابان تقوی) سواره رو، آلودگی صوتی در خیابان شرقی (خیابان تقوی) به دلیل عبور وسایل نقلیه سبک و سنگین، مجاورت پارک تقوی به جاده تهران- ساوه در ضلع جنوبی که مقیاس فرا شهری دارد
کاربری	وجود مسجد در نزدیکی پارک تقوی و قابل رویت بودن آن، وجود مدرسه در شرق پارک، قرارگیری پارک تقوی در بافت مسکونی، امکان ایجاد فضای عمومی با قابلیت ورزشی- تفریحی	وجود کاربری ناسازگار تجاری بازارچه گوشت در محوطه جنوبی (مجاورت جاده تهران- ساوه) پارک تقوی، وجود فروشگاه در محوطه شمالی پارک، عدم توجه به فضای پارک تقوی به عنوان تنها فضای باز عمومی در محدوده بلافاصله آن، عدم وجود کاربری خرد مقیاس در داخل محدوده پارک تقوی	استفاده از زمین بایر جهت ایجاد کاربری مورد نیاز، امکان بالا رفتن امنیت در صورت محدوده بلافاصله در صورت حضور موثر افراد و بروز فعالیت	امکان جذب بیشتر معناتان در صورت عدم رسیدگی و خلوت شدن پارک
کالبدی	محسوریت مناسب پارک به وسیله ساختمان های یک تا پنج طبقه، دید به مسجد و مخصوصاً گلدسته های آن از پارک، یکپارچگی فضای پارک و زمین بایر، هماهنگی خط آسمان در اکثر قسمت‌های مجاور پارک، یکدست بودن فضای پارک تقوی جهت گسترش در آینده	کاهش مساحت پارک با ساخت بازارچه پروتیین در محوطه جنوب، عدم هدایت مناسب آب های سطحی، عدم وجود مبلمان شهری مناسب، عدم نورپردازی پارک در شب، کیفیت بد منظرهای مجاور پارک، فقدان امنیت در فضای رها شده و غیر قابل رویت در مجاورت بازارچه، عدم وجود چشمان ناظر از سمت غرب، وجود جداره‌های فاقد زیبایی، نازیبایی و نامناسب بودن ورودی های اصلی از جاده تهران- ساوه	-سعی مردم در پاکیزه نگهداشتن فضا در صورت توجه مسولین به طراحی این فضا	-از بین رفتن زیبایی گلدسته‌های مسجد و کاهش رویت پذیری آن از پارک در صورت افزایش طبقات ساختمان‌های مجاور

شکل ۸- تحلیل یکپارچه

۵- تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با توجه به نتایج بدست آمده در SPSS از میان ۵۰ نفر، که ۵۰ پرسشنامه را پاسخ دادند، ۵۲ درصد مرد و ۴۸ درصد آنها زن بودند. گروه‌های مختلف سنی که از بین آنها ۳۸ درصد ۱۸ تا ۳۵ سال، ۴۲ درصد ۳۶ تا ۴۵، ۱۰ درصد ۴۶ تا ۵۵ و ۱۰ درصد بالاتر از ۵۵ سال مورد پرسش قرار گرفتند. با توجه به ارقام به دست آمده همه گروه‌های سنی مد نظر قرار گرفته است. ۲ درصد از پاسخگویان تحصیلات ابتدایی، ۱۴ درصد تحصیلات راهنمایی، ۵۴ درصد تحصیلات متوسطه و ۳۰ درصد تحصیلات دانشگاهی دارند. به دلیل حضور اکثر خانم‌های مسن و خانه دار در فضای سبز باقی مانده از فضای پارک قدیمی تقوی، تعداد افراد دارای تحصیلات متوسطه بیشتر به چشم می‌خورد. به دلیل حضور اکثر خانم‌های خانه دار و همچنین آقایان مسن در این محدوده ۷۶ درصد پاسخگویان متأهل، ۲۰ درصد آنها مجرد و ۴ درصد آنها مطلقه و همسر فوت شده بودند. با توجه به اطلاعات به دست آمده از شغل پاسخگویان ۳۶ درصد شغل آزاد، ۱۸ درصد کارمند، دو درصد دانشجو، ۳۲ درصد خانه دار، ۱۰ درصد بازنشسته و دو درصد بیکار بودند. با توجه به اینکه پرسشنامه‌ها در روزهای مختلف و در قسمت‌های مختلف محدوده مطالعه و پیرامون آن انجام شد تمامی گروه‌های شغلی در آن شامل شدند. حضور خانم‌های اکثر خانم‌ها در محدوده، به دلیل حضور کودکان خردسال از لوازم بازی باقی مانده محدود، پررنگ تر بود. شهر اسلامشهر شهری مهاجر پذیر است که افراد با قومیت‌های مختلف از نقاط مختلف ایران در آن زندگی می‌کنند. به این ترتیب پاسخگویان پرسشنامه پژوهش حاضر نیز از اقوام مختلف هستند. ۴۲ درصد پاسخگویان ترک، ۲۸ درصد کرد، ۱۰ درصد لر، ۱۴ درصد گیلکی و ۶ درصد از سایر اقوام و گروه‌ها بودند. طبق اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه، تنها ۱۴ درصد پاسخگویان در اسلامشهر به دنیا آمده‌اند؛ و محل تولد ۸۶ درصد آنها محلی غیر از اسلامشهر است. همانطور که اقوام مختلفی از نقاط مختلف به این شهر مهاجرت کرده‌اند محل تولد اکثریت آنها نیز متفاوت بوده و جایی غیر از اسلامشهر است. این امر نیز حکایت از ناهمگونی گروه‌های مختلف ساکن در اسلامشهر دارد. از سوی دیگر مدت اقامت ۱۲ درصد پاسخگویان کمتر از ۵ سال؛ ۱۶ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال، ۱۲ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۲۰ درصد آنها ۱۶ تا ۲۰ سال و در نهایت ۴۰ درصد آنها نیز بیشتر از ۲۰ سال است. همانطور که ملاحظه می‌گردد مدت اقامت ۶۰ درصد ساکنان کمتر از ۲۰ سال است.

بر اساس مطالعات انجام گرفته در این پژوهش ۷ عامل تعاملات اجتماعی، هویت کالبدی، احساس تعلق، راحتی و آسایش، دسترسی، همه شمولی و امنیت به عنوان عواملی که باعث انسجام اجتماعی در فضای شهری می‌شوند انتخاب شد؛ و در محدوده‌ی پارک تقوی مورد سنجش قرار گرفت. جهت بررسی اهمیت این متغیرهای مستقل ۷ گانه‌ی تحقیق، در محدوده‌ی مورد مطالعه و از دید ساکنان این محدوده در شهر اسلامشهر، تعداد ۲۰ سوال بسته از پاسخگویان پرسیده شد. هر متغیر مستقل دارای سه یا دو سوال بود. هر سوال دارای پنج گزینه بود که به گزینه‌ها به ترتیب از کمترین به بیشترین امتیاز ۱ تا ۵ داده شد؛ که متوسط نمره‌ها ۳ بود. پس از به‌دست آمدن نتایج هر سوال میانگین آنها به دست آمد و سپس با استفاده از میانگین سوالات میانگین هر متغیر

مستقل از ۷ متغیر بدست آمده از مطالعات در این پژوهش به طور جداگانه به دست آمد (جدول ۳). اگر میانگین متغیری بیشتر از ۳ بود یعنی آن متغیر از دید پاسخگویان اهمیت بیشتری دارد؛ و اگر میانگین متغیری کمتر از ۳ بود یعنی آن متغیر از دید پاسخگویان دارای اهمیت کمتری است.

جدول ۳- نتایج کلی و مقایسه‌ی میانگین متغیرهای مستقل ۷ گانه‌ی تحقیق (مأخذ: نگارنده)

اولویت	میانگین امتیاز کسب شده هر یک از متغیرهای مستقل ۷ گانه	متغیر مستقل
۱	۴,۲۱	راحتی و آسایش
۲	۴,۰۸	امنیت
۳	۳,۹۲	تعاملات اجتماعی
۴	۳,۷۸	همه شمولی
۵	۳,۷۴	احساس تعلق
۶	۳,۵۳	دسترسی
۷	۲,۷۵	هویت کالبدی

با توجه به میانگین‌های بدست آمده متغیرهای تعاملات اجتماعی، احساس تعلق، راحتی و آسایش، دسترسی، همه شمولی و امنیت با میانگین‌های بالاتر از ۳ از دید پاسخگویان اهمیت بیشتری دارد. متغیر هویت کالبدی با میانگین پایین‌تر از ۳ دارای اهمیت کمتری در نزد پاسخگویان است. به این ترتیب یکی از اهداف تحقیق، یعنی شناسایی عوامل موثر بر انسجام اجتماعی در فضای شهری مد نظر، محقق شد.

۸- آرایه‌ی راهبردها و سیاست‌ها

با توجه به یافته‌های پژوهش عوامل راحتی و آسایش، امنیت، تعاملات اجتماعی، همه شمولی، احساس تعلق و دسترسی از دید مردم ملات مجاور می‌توانند افزایش دهنده‌ی انسجام اجتماعی در فضای شهری پارک تقوی باشند. از این رو در این قسمت به آرایه راهبردها و سیاست‌های مرتبط با این اهداف پرداخته می‌شود.

جدول ۴- جدول اهداف خرد، راهبردها و سیاست‌ها

اهداف خرد	راهبرد	سیاست
برقراری تعاملات اجتماعی	ایجاد زمینه‌ای برای مشارکت مردم	امکان برگزاری فعالیت‌های جمعی، امکان برگزاری نمایشگاه‌های کوچک با مقیاس محلی برای گروه‌های مختلف، ایجاد ارتباط مناسب بین پارک تقوی و بافت مسکونی مجاور
	تقویت امکاناتی جهت ارتباط بین مردم و گفتگو	تعبیه انواع امکانات نشستن و گفتگو، حذف کاربری‌های نامرتب و کسل کننده فضا، گسترش کالبدی فضا برای حضور بیشتر افراد
ایجاد احساس تعلق	تقویت فضای سبز، درگیر شدن فرد با محیط کالبدی و فعالیت‌های متنوع برای گروه‌های مختلف	ایجاد امکان تعامل و درگیری افراد با محیط، مرکزگرایی و سوق دادن افراد به مرکز با استفاده از عناصری مانند مجسمه، آبنا و ... ، طراحی کفسازی‌های مناسب برای تشویق پیاده‌روی، طراحی کفسازی مشوق مکث، نورپردازی مناسب مسیر پیاده، استفاده از بدنه‌ها به گونه‌ای که بتوان بر فضای شهری تمرکز و مکث کرد، تعبیه فعالیت‌هایی که نظر عابرین را جلب کند، عدم وجود مسیر مستقیم از وسط فضای شهری
	ایجاد ارتباط بین فرد و محیط کالبدی	تقویت فضای سبز، درگیر شدن فرد با محیط کالبدی با استفاده از فعالیت‌ها، منظرسازی فضا امکان بروز فعالیت‌های متنوع برای گروه‌های مختلف
افزایش راحتی و آسایش	خاص بودن ویژگی‌های فضا برای مردم	استفاده از عناصر طبیعی موجود در فضا، استفاده از عناصر کالبدی موجود در فضا، استفاده از عناصر فرهنگی اقوام در فضا
	حذف عوامل آزار دهنده محیط	کاهش انواع آلودگی‌ها، پرهیز از اختلاف سطح بیش از اندازه در فضا، کفسازی مناسب محدوده، تعبیه میلمان مختلف مورد نیاز در جای جای محدوده
دسترسی مناسب	آسایش اقلیمی	استفاده از درختان سایه انداز در تابستان، استفاده از میلمان مختلف برای تعدیل شرایط آب و هوایی آزار دهنده، تلطیف هوا در تابستان با استفاده از آب، استفاده از پوشش گیاهی و مصالح مناسب زمینه
	دسترسی پیاده و دوچرخه به پارک	کاهش سرعت خودروها با استفاده از تمهیدات آرامسازی، جلوگیری از ورود وسایل نقلیه موتوری با استفاده از تمهیدات کالبدی، دعوت ساکنین به حضور و عبور و مرور در طول و عرض خیابان سواره رو
بهبود انواع دسترسی به پارک	مناسب بودن فضا برای دوچرخه سواری و پارکینگ دوچرخه، تشویق افراد به دسترسی پیاده به فضا با استفاده از عناصر طراحی شهری در کوچه‌ها و دسترسی‌های منتهی به پارک، طراحی مسیر پیاده جهت تقویت پیاده روی	مناسب بودن فضا برای دوچرخه سواری و پارکینگ دوچرخه، تشویق افراد به دسترسی پیاده به فضا با استفاده از عناصر طراحی شهری در کوچه‌ها و دسترسی‌های منتهی به پارک، طراحی مسیر پیاده جهت تقویت پیاده روی

اهداف خرد	راهبرد	سیاست
همه شمولی فضا	جذب افراد از گروه‌های مختلف	وجود تمهیدات برای معلولین، وجود امکاناتی برای بازی کودکان، وجود امکانات برای بازی و ورزش نوجوانان و جوانان، وجود امکاناتی برای جذب و تشویق دختران نوجوان و جوان برای بازی و ورزش، امکان بروز فعالیت‌های متنوع در فضا و امکان انتخاب آنها
	امکان بروز نموده‌های تاریخی، فرهنگی و اجتماعی گروه‌های مختلف در فضا	برگزاری آیین‌های اقوام مختلف مانند موسیقی و رقص محلی و ...
افزایش امنیت	تقویت چشمان ناظر بر فضا	امکان حضور افراد تا شب هنگام، نورپردازی کافی تمام قسمت‌ها، وجود امکانات برای جذب همه گروه‌ها به فضا
	حذف عوامل جذب بدهکاران به فضا	عدم استفاده از مبلمان حجیم و با ارتفاع زیاد، حذف نقاط غیرقابل رویت، نورپردازی مناسب و کافی تمام قسمت به‌ویژه نقاط غیرقابل رویت

۹- نتیجه گیری

با توجه به نتایج بدست آمده از بخش‌های قبل بوسیله پرسشنامه عوامل موثر بر انسجام اجتماعی، که متغیرهای مستقل پژوهش محسوب می‌شوند، در حوزه مداخله مورد سنجش قرار گرفتند. با توجه به این نتایج عوامل راحتی و آسایش با میانگین ۴,۲۱، امنیت با میانگین ۴,۰۸، تعاملات اجتماعی با میانگین ۳,۹۲، همه شمولی ۳,۷۸، احساس تعلق با میانگین ۳,۷۴ و دسترسی با میانگین ۳,۵۳ بر افزایش انسجام اجتماعی در محدوده‌ی مطالعه موثر است. از طرفی، همان‌طور که پیش از این اشاره شد، فضای شهری شامل اجزای مختلف کالبدی از جمله کفسازی، پوشش گیاهی و مبلمان است که به منظور طراحی فضای شهری جهت نیل به اهداف تحقیق باید آنها توجه نمود. بنابراین به منظور افزایش انسجام اجتماعی، در محدوده‌ی مورد مطالعه، و در نتیجه در مقیاس کلان در شهر اسلامشهر، راهبردها و سیاست‌هایی (جدول ۵) در راستای تقویت این عوامل در فضای شهری ارائه شد.

منابع

۱. اردشیری مهیار و حاجی پور خلیل و حکیمی سمیه (۱۳۹۲). بررسی نقش و جایگاه ساختار کالبدی محله‌های شهری بر شکل گیری سرمایه اجتماعی، محله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال چهارم، شماره سیزدهم، ص. ۳۵ تا ۵۶.
۲. اصائلو حسن (۱۳۹۱). بازشناسی مفهوم هویت کالبدی و تعامل معماری کهنه و نو در سامان دهی محله تاریخی جلفا اصفهان، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۰، ص. ۸۵ - ۹۵.
۳. افروغ عماد (۱۳۷۸). فضا و نابرابری اجتماعی. تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
۴. بحرینی سید حسین (۱۳۹۰). فرایند طراحی شهری. موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۵. بهزادفر مصطفی و طهماسبی ارسلان (۱۳۹۲). شناسایی و ارزیابی مولفه‌های تاثیر گذار بر تعاملات اجتماعی، باغ نظر، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش‌های هنر، معماری و شهرسازی نظر، شماره ۲۵، ص. ۱۷-۲۸.
۶. پاکزاد جهان‌شاه (۱۳۹۱). مبانی نظری و فرایند طراحی شهری. انتشارات شهیدی.
۷. پوراحمد، احمد، و سیف الدینی، فرانک، و پرنون، زیبا، (۱۳۹۰). مهاجرت و تغییر کاربری اراضی در شهر اسلامشهر. مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال دوم، شماره پنجم، پاییز، ۱۵۲-۱۳۱.
۸. پورجعفر محمد رضا و محمودی نژاد هادی (۱۳۸۸). طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضای شهری، نشر هله.
۹. توسلی محمود و بنیادی ناصر (۱۳۸۶). طراحی فضای شهری، فضاهای شهری و جایگاه آنها در زندگی و سیمای شهری. انتشارات شهیدی، چاپ دوم.
۱۰. دلفی مریم و نواح عبدالرضا (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر وفاق اجتماعی (مورد مطالعه خانوارهای شهری بوشهر). فصلنامه مطالعات جامعه شناختی جوانان، سال پنجم، شماره هفدهم، ص. ۷۵-۱۰۶.
۱۱. ربانی رسول و حبیبی صفدر (۱۳۹۰). تحلیلی بر نقش فضاهای شهری در ایجاد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر کرد). مطالعات شهری، سال اول، شماره اول، ص. ۱ تا ۱۸.
۱۲. رفیعیان مجتبی و احمدیان رضا و قزل عبدالجلیل (۱۳۹۰). بررسی معیارهای مکانی مؤثر در انسجام اجتماعی گروه‌های قومی شهر بندر ترکمن. فصلنامه جغرافیا، شماره ۱۶، بهار، ۶۶-۵۲.
۱۳. خاکی غلامرضا (۱۳۷۸). روش تحقیق با رویکردی بر پایان نامه نویسی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی مرکز تحقیقات علمی کشور با همکاری کانون فرهنگی انتشاراتی درایت.

۱۴. شکور علی و عبدالله زاده فرد علیرضا و خورشیدی راضیه (۱۳۹۷). نقش ساختار کالبدی شهرها بر شکل گیری همبستگی اجتماعی در محلات شهری، محدوده مطالعه: محله قصردشت شیراز. نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ۹، شماره پیاپی ۳۳، ص. ۹۶-۸۵.
۱۵. صادقی علی رضا و لطفی سهند و باقرزاده امید (۲۰۱۸). بازساخت مولفه‌های همبستگی اجتماعی در طراحی شهری. کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام. تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
۱۶. صادقی علیرضا و لطفی سهند و باقرزاده امید (۱۳۹۸). واکاوی ابعاد و عوامل مؤثر بر ارتقای همبستگی اجتماعی در بافت های تاریخی ناکارآمد، مورد پژوهی: محله بهبهانی بوشهر، مطالعات ساختاری و کارکردی شهری، سال هفتم، شماره ۲۲، ص. ۱۷۶-۱۵۵.
۱۷. طرح راهبردی - ساختاری حوزه اسلامشهر - رباط کریم، وزارت مسکن و شهرسازی، سازمان مسکن و شهرسازی استان تهران، ۱۳۸۸.
۱۸. عمویی حامد و ساعی احمد. (۱۳۹۲). تاثیر توسعه سرمایه اجتماعی بر ارتقای انسجام اجتماعی و ملی. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال نهم، شماره ۲۴، ص ۷-۳۸.
۱۹. غلامی محمد و حیاتی عقیل (۱۳۹۲). بررسی تاثیر هویت کالبدی بر انسجام اجتماعی مطالعه موردی: محله اوین شهر تهران. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره ۳۰، ص. ۱۳۱-۱۵۰.
۲۰. فرهنگد مهناز و سعیدی مدنی سید محسن و سهندی خلیفه کندی مهناز (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی انسجام اجتماعی بین دو قومیت آذری و کرد، مورد مطالعه: شهرهای سنندج و تبریز. بررسی مسائل اجتماعی ایران، بررسی مسائل اجتماعی ایران، دوره ششم، شماره یک، ص. ۹۵-۱۲۲.
۲۱. کرمونا متیو و همکاران (۱۳۹۴). مکان های عمومی، فضاهای شهر، ابعاد طرحی شهری. ترجمه: فریبا قرائی، مهشید شکوهی، زهرا اهری و اسماعیل صالحی ناشر: دانشگاه هنر.
۲۲. کریمی موغاری، زهرا، و ابونوری، اسماعیل، و زبیری، هدی، (۱۳۹۳). تحلیل فازی انسجام اجتماعی و رابطه آن با توسعه اقتصادی. تحقیقات اقتصادی، دوره ۴۹، شماره سه، پاییز، ۶۴۵-۶۲۱.
۲۳. کوزر، لیوئیس. (۱۳۸۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
۲۴. گل، یان و سوار، برجیت (۲۰۱۳). چگونه زندگی همگانی را مطالعه کنیم. ترجمه: مصطفی بهزادفر، محمد رضایی ندوشن، احمد رضایی ندوشن، ناشر: علم معمار رویال.
۲۵. لینچ، کوین (۱۳۹۴). تئوری شکل شهر. ترجمه: سید حسین بحرینی، موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۲۶. مدنی پور علی (۱۳۹۶). طراحی شهری، فضا و جامعه. ترجمه: بهناز امین زاده و راضیه رضا بیگی، ناشر: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
۲۷. موسوی، یعقوب، (۱۳۸۱). پدیده کاهش همبستگی اجتماعی در کلانشهرها. مدرس، دوره شش، شماره چهار، زمستان، ۱۳۳-۱۱۳.
28. Jennings, V & Bamkole, O (2019), The Relationship between Social Cohesion and Urban Green Space: An Avenue for Health Promotion, Environmental Research and Public Health, No. 16(3), p. 1-14.
29. Kerns, A & forrest, R.(2000). Social cohesion and multilevel urban governance. Urban studies, 37, 995-1017.
30. Miao, J & Xiaogang, W & Xiulin, S (2018). Neighborhood, social cohesion, and the Elderly's depression in Shanghai. Social Science & Medicine, No. 229, pp. 134- 143.
31. Novy, A & Coimbra Swiatek, D & Moulart, F (2011), Social Cohesion: A Conceptual and Political Elucidation. urban studies, No 49(9), p. 1873-1889.
32. Peters, K & Elands, B & Bujis, A (2009). Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening*, No. 9, PP. 93-100.
33. <http://eslamshahr.ir/Index.aspx?tempname=newLogin&lang=1&sub=0>